

що втілюють комунікативні антиномії в моделях "термін – термін", "термін – термінологічне сполучення", "термінологічне сполучення – термінологічне сполучення". За мотивацією рівня й обсягу протиставлення основними типами контрастності семантичних відношень між медичними термінами-антонімами у ЗМІ є градуальні, комплементарні, векторні та координатні. Саме вони й виявляють специфіку антонімії як комунікативного ресурсу мас-медіа.

1. *Сизонов Д.Ю.* Медична термінологія в українських ЗМІ : словник / За ред. Л.І. Шевченко / Д.Ю. Сизонов. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2012. – 335 с. 2. Снитко Е.С. Составные наименования в газетно-публицистической речи / Е.С. Снитко. – К., 1981.

3. *Солганик Г.Я.* Стилистика текста / Г.Я. Солганик. – М. : Флинта, Наука, 2001. – 256 с. 4. *Шевченко Л.* Інтелектуальна еволюція української літературної мови: теорія аналізу : [Монографія]. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2001. – 498 с. 5. Язык и стиль современных средств массовой информации : [межвуз. сб. науч. тр. Всерос. кофер., посв. 80-летию проф. Н.С. Валгиной] / Отв. ред. Т.В. Маркелова. – М. : МГУП, 2007. – 476 с.

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ ДЖЕРЕЛ

5к – "5 канал" (<http://5.ua/>), Г – "Газета.ua" (<http://gazeta.ua/>); Глав – "Главпорт.net" (<http://glavport.net/>); Д – "День"; Е – "Експрес" (<http://www.expres.ua/>); Кор – Кореспондент.net; Кр – журнал "Країна"; Н – "Новинар" (<http://novynar.com.ua/>); РБК – "РБК-Україна" (<http://rbc.ua/>); РС – Радіо "Свобода"; Т – "Табло ID" (<http://tabloid.pravda.com.ua/>); ТСН – "ТСН" каналу "1+1" (<http://tsn.ua/>); У – "УНІАН" (<http://unian.net/>); УН – "Українські новини" (<http://ukranews.com/>); УП – "Українська правда" (<http://pravda.com.ua/>).

І.В. Ситдикова, к.філол.н., доц.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

АНАЛІЗ ФОНОСТИЛІСТИЧНИХ КОНЦЕПЦІЙ У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

У статті досліджуються сучасні фоностилїстичні концепції.

Ключові слова: фоностилїстика, графостилїстика, фоностилї, графостилї.

В статье исследуются современные фоностилїстические концепции.

Ключевые слова: фоностилистика, графостилистика, фоностиль, графостиль.

The article deals with the modern stylistics aspects.

Key words: stylistic of phonetic, graphical stylistic, phonetic style, graphical style.

Актуальність статті зумовлена, з одного боку, значним інтересом до мовлення як засобу впливу як на індивіда, так і на масову аудиторію; з іншого боку, бажанням пояснити, яким чином відбувається декодування повідомлення у свідомості людини.

Наукова новизна роботи полягає у спробі систематизації підходів до фоностилістичних досліджень, на основі чого, враховуючи роль і місце друкованої продукції в сучасному суспільстві, окреслити напрям розвитку графостилістики.

Метою статті є узагальнення сучасних підходів до фоностилістичних досліджень та обґрунтування доцільності здійснення графостилістичного аналізу друкованих текстів.

Загальновідомо, що основи для вчення про стилі вимови були закладені ще М.В. Ломоносовим. Визначивши закономірності в утворенні стилістичної системи російської літературної мови, він описав фонетичні, граматичні й лексико-фразеологічні відмінності між виділеними їм трьома стилями. Цією трихотомічною класифікацією стилів скористалися згодом лінгвісти багатьох європейських країн. Пізніше Л.В. Щербою було запропоновано нову класифікація стилів вимови. Ця класифікація заснована на відмінностях в артикуляції звуків і передбачає виділення в мовленні двох стилів – повного й розмовного. При цьому увага приділялася переважно сегментному фонетичному рівню. З моменту виділення "повного" стилю вимови пройшло чимало часу, ніхто вже не прагне до виразного проголошення усіх звуків слова, більше того, таку вимову буде розцінено як ненормативну. Сьогодні терміни "розмовне мовлення", "розмовна вимова", "розмовний стиль" інтерпретуються не усіма лінгвістами однозначно. Одні вважають, що розмовне мовлення – це "форма вимови в трохи прискореному темпі при відсутності її чіткості...", але обов'язково в межах діючої літературної норми", інші, включаючи розмовне мовлення в систему стилів, на перший план висувають той фактор, що "для розмовного стилю фактично немає обмежувальних нормативних рамок", треті не включають розмовне мовлення в систему функціональних стилів,

розглядаючи його як "особливу систему, що має специфічний набір одиниць і специфічні закони їх функціонування, яка протиставлена кодифікованій літературній мові..." [Гайдучик 1981, 11]

Відомо, що найважливішою особливістю розмовного мовлення є непередбачуваність і невимушеність, або природність, яка створюється трьома компонентами екстралінгвістичної ситуації: а) неофіційним характером відносин між мовцями (нейтральні, близькі, дружні), б) неофіційним характером повідомлення (не лекція, не доповідь, не публічний виступ і т.ін.), в) неофіційним характером умов спілкування. Результатом неофіційності спілкування є неістотність нормативних вимог для учасників мовленнєвого акту, неухважність до питань форми, при якому головну роль для мовця відіграє фактор змісту. З фонетичної точки зору розмовне мовлення характеризується сильною редукацією ненаголошених голосних, випадінням звуків і складів, різноманітним мовленнєвим одиницями і своєрідністю просодичної організації фраз (прискорений темп, різкі мелодійні перепади, тощо) [Гайдучик 1981, 12].

У 50-60 рр. минулого століття увагу фонетистів було приділено особливостям мовленнєвих актів, які виділялись як мовленнєві типи висловлювань за цільовою ознакою. Дослідження в цій галузі призвели до бурхливого розквіту радянської фонетичної науки. Стрімко вироблялася система комунікативних типів речень і закріплені за ними просодичні характеристики на базі основних іноземних мов. При цьому в основному аналізувалися ізольовані висловлення, установлювалася кореляція між комунікативним типом речення й "комунікативним типом інтонації" – у підсумку варіативність інтонаційних моделей не віталася й інтонація типових фраз видавалася штучною.

Згодом замість абсолютних маркерів комунікативних типів висловлювань стали вживати стилістичні, що допускали певну варіативність. Експериментально-фонетичні дослідження сегментного рівня розмовної мови підтвердили її диференціацію за типами і стилями, що відбивають вплив сфери спілкування й мовленнєвих ситуацій [Гайдучик 1981, 11].

Подальший розвиток фонетичної науки, пов'язаний з роботами К. Пайка й Дж. О'коннора\ Дж. Арнольда, у яких було розглянуто модальні значення, названі *speaker's attitude* – широкий діапазон емоційно-вольових і експресивно-оцінних проявів мовців.

У 70-х роках минулого сторіччя з'являються дослідження із фоностилістики. Фоностилістика є достатньо новою галуззю

лінгвістики, хоча згадки про роль фонетичних засобів у стилістичному оформленні висловлення знаходимо в багатьох роботах зі стилістики. У сучасній лінгвістиці зростає інтерес до мовлення як засобу впливу як на індивіда, так і на масову аудиторію. Помітне прагнення учених пояснити, як саме відбувається декодування повідомлення в "чорному ящику" свідомості людини. Фоностилистику можна розмежувати на два великі самостійні розділи: сегментну й супрасегментну залежно від того аспекту мовлення, який є об'єктом її дослідження: звуки або просодія. Фоностилистичні дослідження, що стосуються сегментного ряду, численніші, і цей розділ є більш розробленим. Так, наприклад, вивчення звукового символізму починається із Платона й Аристотеля. Що ж стосується просодичного аспекту (супрасегментного ряду), то його дослідження починаються, по суті, з розвитком лінгвістики тексту, тобто з інтересу дослідників до об'єкта більшого, ніж фрази.

Учені намагаються конкретизувати сам предмет фоностилистики і удосконалити методи дослідження. Так у роботі Е. Нурахметова [Нурахметов 1997] надано визначення фоностилистики як окремої галузі лінгвістики, яка має свій власний предмет дослідження, теоретичні основи, що трактують фоностилистичні одиниці і їх функції, свої власні підходи до матеріалу дослідження. Фоностилистика перебуває не тільки на стику фонетики й стилістики, але і є прикордонною областю із психолінгвістикою, соціолінгвістикою, лінгвістикою тексту, літературною теорією тексту, теорією інтерпретації, теорією варіативності.

Фоностилистичний аналіз на сегментному рівні активно ведеться, про що свідчить поява численних наукових праць, згадаємо декілька найвідоміших, на нашу думку, авторів: Гайдучика С.М. [Гайдучик 1973]; Портнову Н.І. [Портнова 1992].; Ганиева Ж.В. [Ганиев 2009]; Вещикову І.А. [Вещикова 2007]. Їх праці певною мірою підсумовують той величезний доробок, який складають захищені кандидатські дисертації у галузі сегментної фоностилистики, що базується на аналізові зумовленості фонетичних модифікацій екстралінгвальними чинниками.

Згодом з'являються роботи в галузі супрасегментної фоностилистики – це ґрунтовні дослідження Нурахметова Е. "Проблеми суперсегментної фоностилистики" та Великої О.В. "Просодія в стильовій диференціації мови". Дослідження супрасегментного рівня почалося із з'ясування ролі просодії в

актуалізації власне комунікативної функції висловлення. О.В. Великая говорить про те, що фоностилістика займається вивченням експресивних властивостей різних фонетичних засобів. До її завдань входить також створення класифікації фонетичних стилів і визначення їх сегментних і супraseгментних характеристик; визначення фонетичних характеристик, що беруть участь у передачі емоційного стану мовців; виявлення фоностилістичних особливостей різних видів мовленнєвої діяльності, виявлення її системна інвентаризація різного роду звукових й інтонаційних модифікацій типів і видів усних висловлень залежно від екстралінгвістичних факторів. Для дослідників мови стає очевидним вплив стилістичних соціальних й інших факторів на характер реалізації фонем і інтоном\просодем, з одного боку, і роль просодії вязиковому вираженні стилістичних і інших значень – з іншого.

У лінгвістиці відносно послідовно вивчений механізм взаємодії екстралінгвальних факторів для цілей виявлення функціональних стилів. Одним із найбільш істотних факторів, що формують вимовну специфіку стилю, є установка мовного акту на офіційність\неофіційність спілкування. Неофіційність характеризується меншими вимовними диференціаціями усередині своєї зони, ніж офіційна. Також ураховується кількість слухачів, сфера діяльності (розмова в робочій обстановці – ситуація поза роботою), соціальний статус комуніканта.

Можна навести кілька класифікацій екстралінгвальних факторів. Автор кожної класифікації виділяє ті фактори, які з певних причин вважає найбільш важливими. С.М. Гайдучик пропонує розрізняти екстралінгвальні фактори за такими ознаками: мета і предмет висловлювання, ступінь підготовленості мовців, відносини між мовцями і слухачами, соціальний статус мовців, відношення мовця до змісту висловлювання, соціальні умови спілкування, зовнішні умови спілкування [Гайдучик 1972]. Е.С. Троянська пропонує розділити екстралінгвальні фактори на головні й другорядні. До головних вона відносить таке: суспільна сфера спілкування, зміст (тема) висловлення, установка на якість мови; до другорядних: ступінь підготовки відправника мови, відношення відправника до змісту, соціальний статус відправника й одержувача, відносини між відправником і одержувачем мови (А) наявність\відсутність зворотному зв'язка, (Б) особисті відносини) [Троянская 1976]. У свою чергу О.В. Велика називає екстралінгвальні фактори стилеформуючими й виділяє: головні – мета висловлювання й тема; інші – форма комунікації, ступінь

формалізованості ситуації, відношення мовця до ситуації спілкування, соціальний статус мовця, характер публічності, ступінь підготовленості [Великая 2010, 9]. Видається можливим об'єднати вищезгадані фактори в чотири групи за психологічними, соціальними, просторово-часовими й фізичними ознаками.

При аналізі факторів, що беруть участь у формуванні фоностилю, корисно розглядати їх з урахуванням соціальних ролей, носіями яких є комуніканти. Учасники мовленнєвого акту різняться між собою за соціальними ролями і за манерою виконання цих ролей. Важливим компонентом ролі є те, чого від індивіда чекають інші члени суспільства (експектація). Відповідність експектаціям повинна мати місце на усіх рівнях мови. Кожний функціональний стиль має певний набір засобів, спрямованих на реалізацію комунікативно-прагматичного завдання. Наразі виникає потреба визначити поняття фонетичного стилю.

Під **фонетичним стилем** (фоностилем) розуміється сукупність сегментних і супрасегментних засобів, реалізованих у конкретній екстралінгвальній ситуації ([Великая 2010] і ін.) і виконуючих певні функції. О.В. Велика [Великая 2010] дотримується підходу, який урахує, що деякі екстралінгвальні фактори (наприклад, ступінь формалізованості ситуації спілкування) проявляються на сегментному рівні, тоді як інші, наприклад, ціль висловлення – на супрасегментному. Проводячи дослідження в галузі супрасегментної фонетики, О.В. Велика користується поняттям "інтонаційного стилю" і опирається на таку класифікацію інтонаційних стилів: інформаційний, науковий, публіцистичний, художній і розмовний. Кожний із перерахованих інформаційних стилів характеризується певним набором просодичних засобів. Так, наприклад, для наукового стилю характерна наявність інтонаційного членування, підвищення гучності, середній темп мовлення, чіткий ритм, тощо; для інформаційного стилю властиве використання помірної гучності, помірного темпу мовлення, чіткого ритму, тощо; для художнього й розмовного – значна варіативність усіх просодичних параметрів. Як і функціональні стилі, фоностилі рідко існують у чистому вигляді. Залежно від мети комунікації й від ситуації спілкування, вони можуть перетинатися, доповнюючи один одного.

Якщо в епоху появи різного роду звукотрансляційного обладнання (радіо, телебачення, телефон і т.ін.) актуальність фоностилистичних досліджень не викликала сумнівів і цим був зумовлений "бум" наукових праць у цій галузі, то з розвитком

Інтернету та SMS спілкування не менш актуальними стають дослідження в галузі графостилістики. При розгляді таких текстів графостилістичний аналіз буде сприяти їх усебічному дослідженню. У зв'язку з цим постає питання визначення поняття графостилію.

1. *Великая Е.В.* Просодия как фактор стилеобразования (экспериментально-фонетическое исследование на материале английской сценической и спонтанной речи): дис. ... д-ра філол.н.: спец. 10.02.04./ *Е.В. Великая* // МГПУ., – М. 2010, – 418 с. 2. *Великая Е.В.* Просодия как фактор стилеобразования: автореф. дис. ... д-ра філол.наук: спец. 10.02.04 / *Е.В. Великая* // МГПУ., – М., 2010. – 38 с. 3. *Вещикова И.А.* Орфоэпия: основы теории и прикладные аспекты / *И.А. Вещикова* / М., – 2007. Флинта, – 311 с. 4. *Гайдучик С.М.* К вопросу о классификации фонетических стилей и о предмете фоностилістических исследований. / *С.М. Гайдучик* // Романское и германское языкознание. Респ.межвед.сб. Вып.11. Минск, 1981. – С. 9-15. 5. *Гайдучик С.М.* О фонетических стилях современного немецкого языка / *С.М. Гайдучик* // ФН – 1972 – №4. – С.12–16. 6. *Гайдучик С.М.* Фоностилістический аспект устной речи (экспериментально-фонетическое исследование на материале современного немецкого языка: автореф. дис. ... д-ра філол.н.: спец. 10.02.05. / *С.М. Гайдучик*. – Л., 1973. – 31 с. 7. *Ганиев Ж.В.* Вариантность в русаком произношении: перманентная борьба вокруг нормы (прошлое, современность): автореф. дис.... д-ра філол.н.: спец. 10.02.01 / *Ж.В. Ганиев* // МГПУ. – М. 2009. – 55 с. 8. *Колесникова М.С.* Фоностилістическое варьирование иноязычной разговорной речи как методическая проблема / *М.С. Колесникова* // ТИПЛОПП. Материалы и тезисы межвузовской научной конференции. Н.Новгород: НГПИИЯ им.Н.А. Добролюбова, 1994. – С. – 67–69. 9. *Нурахметов Ермахан.* Проблемы супрасегментной фоностилістики: на материале французского языка: дис. ... д-ра філол.н.: спец. 10.02.05.. / *Е.Нурахметов* / МГПУ, – М. 1997, – 235 с. 10. *Портнова Н.И.* Социально-стилістическая вариативность звуковых единиц современного французского языка в процессе вербальной коммуникации (экспериментально-фонетическое исследование). / *Н.И. Портнова* / Автореф. дис.... д-ра філол.н.: спец. 10.02.05., – М. 1992. – 37 с. 11. *Троянская Е.С.* К общей концепции понимания функциональных стилей / *Е.С. Троянская* // Особенности стиля научного изложения. – М.: Наука, 1976. – С. 47–53.